

NARODZINY BIOETYKI JAKO NAUKI. UJĘCIE HISTORYCZNE

Słowa kluczowe: bioetyka, twórcy bioetyki, etyka, etyka medyczna, teologia

Keywords: bioethics, pioneers of bioethics, ethics, medical ethics, theology

Schlüsselwörter: Bioethik, Pioniere der Bioethik, Ethik, Medizinethik, Theologie

Chociaż minęło wiele lat od publikacji Paula Maxa Fritza Jahra (1895–1953), który w 1927 roku użył po raz pierwszy pojęcia bioetyka, oraz opracowań Van Rensselaera Pottera (1911–2001) i badań André E. Hellegersa (1926–1979), którzy w latach siedemdziesiątych w swoich ośrodkach rozpoczęli publikację wyników prac nad kształtem współczesnej bioetyki jako nowej nauki, to w dalszym ciągu dziedzina ta domaga się uwagi osób zainteresowanych problematyką etyki medycznej i środowiskowej¹. Celem prezentowanego artykułu jest ukazanie historycznego kontekstu powstania tej dynamicznie rozwijającej się współcześnie dziedziny naukowej, jaką jest bioetyka, która dostarcza rozstrzygnięć wobec pojawiających się dylematów dotyczących granicznych momentów życia. Efektami badań bioetycznych zainteresowani są nie tylko przedstawiciele nauk medycznych, tj. lekarze czy farmaceuci, ale również prawnicy, dziennikarze czy chociażby badacze z zakresu nauk teologicznych. Podjęty temat zostanie omówiony w czterech punktach. Na początku będzie ukazany kontekst kształtowania się refleksji nad życiem, następnie zarysowana zostanie geneza bioetyki oraz sposoby jej definiowania. Na końcu autor omówi naturę omawianej dyscypliny naukowej. Bioetyka, chociaż uprawiana w różnych nurtach i modelach, może stanowić ważne narzędzie w służbie życiu ludzkiemu oraz ochronie środowiska naturalnego, z którego mogą korzystać różne instytucje i organizacje, np. Kościół katolicki. Kluczem do właściwego jej wykorzystania jest rozumienie, czym w istocie jest bioetyka.

---

* Ks. dr Andrzej Drzycimski – Wydział Teologiczny Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7043-5814>, e-mail: adrzycimski@icloud.com.

¹ Zob. *Introduction*, w: *Bioethics. An Anthology*, red. U. Schüklenk, P. Singer, wyd. IV, New York 2022, s. 1–8.

1. UWARUNKOWANIA TOWARZYSZĄCE POWSTANIU BIOETYKI

Nie tylko eksperymenty z udziałem ludzi w okresie II wojny światowej, ale również nadużycia dokonane w kolebce demokracji liberalnej, tzn. w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej, znane jako The Tuskegee Syphilis Study (1932–1972), Willowbrook State School Study (1963 r.), The Jewish Chronic Disease Hospital Study (1963 r.), stały się przyczynkiem do prac regulujących badania z udziałem ludzi i głębszego namysłu nad etyką w biomedycynie².

Ludzka refleksja w zasadzie od zawsze próbowała objąć w ramy moralne działania o charakterze leczniczym, oddzielając to, co dobre, od tego, co złe; to, co służy potrzebującym, od tego, co im szkodzi. Jako przykład można podać kodeks Hammurabiego³ czy przysięgę Hipokratesa⁴, które są klasycznymi dokumentami okresu antycznego, będącymi próbą kodyfikacji działań leczniczych. Oddzielnym zbiorem podstawowych nakazów moralnych jest Dekalog, który zarówno dla wyznawców judaizmu, jak i dla chrześcijan stanowi ważne źródło norm postępowania.

W publikacji pt. *Bio-ethik: eine Umschau über die ethischen Beziehungen des Menschen zu Tier und Pflanze*, F. Jahr – posługując się ukutym przez siebie terminem bioetyka – oparł się na tzw. imperatywie bioetycznym⁵. Termin ten w ujęciu niemieckiego teologa był rozszerzoną wersją Kantowskiego imperatywu kategorycznego, nakazującego traktowanie żyjącej istoty jako celu samego w sobie. Twórczość Jahra nie znalazła jednak kontynuatorów, co spowodowało brak rozwoju podjętej intuicji bioetycznej⁶. Dopiero kilka dekad później podjęte w Stanach Zjednoczonych prace badawcze doprowadziły do rozwoju dziedziny, którą interesuje się dziś wielu badaczy z różnych dziedzin. Obecnie w bioetyce można wskazać dwa główne nurty, tj. ekologiczny i biomedyczny.

Interdyscyplinarny charakter bioetyki powoduje, że bardzo wielu specjalistów interesuje się granicznymi sytuacjami życia. Wśród wielu dyscyplin, takich jak medycyna, prawo, filozofia, genetyka, socjologia, ekonomia, na uwagę zasługuje teologia moralna. „Na płaszczyźnie współpracy interdyscyplinarnej moralista spotyka się z zrozumianymi oczekiwaniami; w swym otwarciu na poznanie jest przede wszystkim wyczulony na wyniki badań naukowych mających znaczenie etyczne i te przede wszystkim wykorzystuje. Moralista nie tylko korzysta z wyników badań nauk empirycznych / przyrodniczych (np. biologii), lecz także ma coś do zaoferowania. Nadaje interdyscyplinarnemu dialogowi nową perspektywę, zasadniczo niedostępną naukom empirycznym”⁷.

² Zob. A. Drzycimski, *Komisje bioetyczne wobec postępu w biomedycynie*, „Studia Pelplińskie” 47(2014), s. 73–96.

³ A. Katolo, *Bioetyka starożytności chrześcijańskiej*, Warszawa 2003, s. 11.

⁴ G. Hołub, *Osoba w labiryncie decyzji moralnych. Bioetyka w perspektywie personalistycznej*, Kraków 2014, s. 34–44.

⁵ I. Zagorac, *Fritz Jahr's Bioethical Imperative*, „Synthesis Philosophica” 1(2011), s. 141–150.

⁶ J. Różyńska, P. Łuków, *Narodziny i natura bioetyki*, w: *Bioetyka*, red. J. Różyńska, W. Chańska, Warszawa 2013, s. 28.

⁷ P. Góralczyk, *Teologia moralna – poszukiwanie tożsamości metodologicznej*, „Studia Nauk Teologicznych” 2(2007), s. 199.

Klasyczny podział obszarów refleksji nad życiem ludzkim obejmuje trzy zasadnicze kategorie: biogenezy, refleksji nad początkiem życia, bioterapii, problematyki trwania życia oraz tanatologii, czyli kwestii dotyczącej końca życia ludzkiego.

Innymi ważnymi i popularnymi obszarami badań są ekologia i problematyka środowiskowa. „Oddziaływanie człowieka na przyrodę w kontekście złożonych relacji środowiskowych, wpływ postępu cywilizacyjnego na życie ludzkie to nie tylko realne, narastające problemy ekologiczne świata, lecz także popularne tematy w ekonomii, polityce, mediach i szeroko pojętej humanistyce [...]. Nie dziwi więc fakt, że ekologia pojawiła się już w drugiej połowie XX wieku w wielu ekoetykach, ekofilozofiach, ekoteologiach, teoekologiach, ekoduchowościach”⁸.

2. GENEZA BIOETYKI

Wyodrębnienie bioetyki jako samodzielnej nauki, jak zauważa Albert Jonsen, poprzedzone zostało wielowiekową tradycją i rozwojem myśli etyki lekarskiej i medycznej⁹. Jak już wspomniano, termin bioetyka został na nowo zaproponowany w obszarze anglojęzycznym w 1970 roku. Badania obu twórców amerykańskiej refleksji bioetycznej Van Rensselaera Pottera, profesora onkologii z University of Wisconsin w Madison, oraz André Hellegersa, położnika i specjalisty fizjologii embrionalnej, wraz z grupą badaczy z Georgetown University w Waszyngtonie najprawdopodobniej prowadzone były niezależnie.

Van Rensselaer Potter swoje wnioski zawarł głównie w dwóch publikacjach: w artykule *Bioethics: The Science of Survival*¹⁰ i książce *Bioethics: Bridge to the Future*¹¹. Mimo że jako pierwszy użył tego pojęcia w środowisku anglojęzycznym, to jednak jego prace miały po części charakter kompilacyjny i podsumowujący dorobek myśli bioetycznej innych uczonych, głównie orientacji ekologicznej.

Potter definiował bioetykę jako dziedzinę naukową, która łączy wiedzę biologiczną (gr. *bios*) z wiedzą etyczną (gr. *ethos*). Dzięki swojej interdyscyplinarności bioetyka¹², zdaniem Pottera, jest w stanie stać się mostem (ang. *bridge*) pomiędzy naukami przyrodniczymi a naukami humanistycznymi i społecznymi. Potter ujmował również bioetykę jako pomost między współczesnością i przyszłością człowieka¹³. Uważał, że połączenie wiedzy z zakresu biologii ewolucyjnej, ekologii i medycyny z refleksją etyczną posłuży do stworzenia kultury i cywilizacji nakierowanej na realizację celu, jakim ma być „przetwanie gatunku ludzkiego w akceptowanej formie społeczeństwa”¹⁴.

⁸ J. Brusilo, *Teologia praktyczna i ekologia*, Kraków 2015, s. 7.

⁹ Zob. A. Jonsen, *The Birth of Bioethics*, New York 1998.

¹⁰ V.R. Potter, *Bioethics: The Science of Survival*, „Perspectives in Biology and Medicine” 14(1970), s. 120–135.

¹¹ V.R. Potter, *Bioethics: Bridge to the Future*, Englewood Cliffs 1971.

¹² W. Bołoz, *Bioetyka. Jej historia i sposoby ujmowania*, „Studia Ecologiae et Bioethicae” 1(2003), s. 170.

¹³ J. Różyńska, P. Łuków, *Narodziny i natura bioetyki*, s. 29.

¹⁴ W.T. Reich, *The Word «Bioethics»: Its Birth and the Legacies of Those Who Shaped It*, „Kennedy Institute of Ethics Journal” 4/4(1994), s. 322.

W takim ujęciu bioetyka ma bardzo szerokie i wieloaspektowe możliwości prowadzenia badań i posilkowania się w nich dokonaniem m.in. biologii, biochemii i medycyny. Zarówno teoretyczne, jak i praktyczne zastosowanie tych nauk poddawane może być ocenie etycznej oraz konfrontowane z określonymi systemami aksjologicznymi. „Istnieją różne ujęcia bioetyki. Do najważniejszych ujęć należy zaliczyć bioetykę religijną (chrześcijańską, katolicką, protestancką, żydowską, islamską, buddyjską itd.) oraz świecką, która również musi być zróżnicowana ze względu na założenia antropologiczno-etyczne. Do najbardziej znanych i cenionych świeckich ujęć należy zaliczyć koncepcję Beauchamp’a i Childress’a odwołujących się do czterech podstawowych zasad: autonomii, nieszkodzenia, dobroczynności i sprawiedliwości. Zasady te winny być stosowane przez odwoływanie się do norm moralności potocznej oraz przez uszczegółowianie zagadnień i wyważanie argumentów”.

V.R. Potter twierdził, że największy wpływ na jego naukową twórczość wywarł angielski embriolog i genetyk Conrad Hal Waddington (1905–1975), który dostrzegł potrzebę stworzenia nauki powiązanej z biologią i etyką. Twierdził jednak, że nie należy na podstawie faktów biologicznych formułować wniosków o charakterze moralnym. Zaproponował kryteria norm etycznych opartych na wiedzy biologicznej: powszechne dobro, etyczny system powszechnie ważny oraz biologicznie uzasadniona mądrość ludzka.

Przytoczone kryteria stały się punktem wyjścia w badaniach Pottera. Nawiązując do Waddingtona, sformułował własne kryterium rozstrzygnięć o dobru i złu w bioetyce. Kryterium tym jest przetrwanie na Ziemi, dlatego bioetyka, jego zdaniem, to nauka o przetrwaniu (ang. *science of survival*)¹⁵.

Innym prekursorem bioetyki, który wpłynął na poglądy Pottera, był profesor zoologii w Columbia University Theodosius Dobzhansky (1900–1975). W 1958 roku opublikowany został artykuł Dobzhansky’ego pt. *Evolution et work*¹⁶. Zawierał on intuicje, które później Potter wykorzystał w swojej pracy. Profesor Dobzhansky twierdził, że „żadne prawo biologiczne nie zapewnia gatunkowi ludzkiemu rozwoju ani nawet przetrwania. Jego zdaniem wyłącznie gatunek ludzki ma świadomość dokonanej w przeszłości własnej ewolucji i konieczności zapewnienia jej warunków kontynuacji. Natomiast obowiązkiem nauki jest odnalezienie i wyodrębnienie tych programów rozwoju, których natura nie dostarczyła”¹⁷.

Dwie pierwsze tezy mają formę indykatywu, ponieważ opisują zachodzące w przyrodzie zjawiska, ukazując tym samym to, co obiektywnie istnieje. Trzecia zaś teza stanowi imperatyw, ponieważ domaga się określonego działania. Trzecia z tez stanowiła dla Pottera źródło inspiracji do twierdzenia, że świadomość kryzysu ekologicznego powinna być wykorzystana w celu zatrzymania procesów burzących ekosystem na Ziemi. Potter był przekonany, że ludzie powinni zwiększać wiedzę o warunkach przetrwania swojego gatunku. Jego zdaniem każda osoba co prawda posiada instynkt samozachowawczy, dający szansę przetrwania, ale w zbiorowości suma takich postaw nie wpływa na całą społeczność.

¹⁵ W. Bołoz, *Bioetyka. Jej historia i sposoby ujmowania*, s. 163–164.

¹⁶ T. Dobzhansky, *Evolution et work*, „Science” 127/3306(1958), s. 1091–1098.

¹⁷ W. Bołoz, *Bioetyka. Jej historia i sposoby ujmowania*, s. 164.

Kolejną ważną dla V.R. Pottera postacią był profesor University of Wisconsin w Madison Aldo Leopold (1887–1948), zajmujący się ochroną dzikich zwierząt i przez wiele lat związany z leśnictwem. Był on twórcą tzw. etyki ziemi (ang. *land ethic*), czyli nauki określającej obowiązki człowieka względem ziemi, roślin i zwierząt.

Etyka ziemi Leopolda opierała się na dwóch filarach: ewolucji i ekologii. Zdaniem badacza etyka ewoluuje, podobnie jak społeczeństwo. Zabiegał on o zatrzymanie dewastacji biotopów. Nawiązując do Leopolda, V.R. Potter stwierdził, że gatunek ludzki może przetrwać, jeśli ekosystem, rozumiany całościowo, będzie zdolny do autonaprawy i wyhamowania ludzkiej ingerencji wynikającej z ekonomicznej eksploatacji środowiska¹⁸.

Zaproponowana przez Pottera wizja bioetyki znacznie odbiegała od tej, którą w tym samym czasie zaproponowali André Hellegers (1926–1979) oraz jego współpracownicy z Georgetown University. Hellegers był fizjologiem i embriologiem holenderskiego pochodzenia. Pracował m. in. jako wykładowca w John Hopkins University w Baltimore. W 1963 roku został członkiem powołanej przez Jana XXIII Papieskiej Komisji do Spraw Rodziny, Zaludniania i Rozrodczości. W 1967 roku Hellegers związał się z Georgetown University.

W 1971 roku powstał instytut, który w swojej nazwie zawierał termin bioetyka, w skrócie nazywany The Kennedy Institute of Ethics¹⁹. W przeciwieństwie do Pottera, który skupiał się na zagadnieniach ekologicznych, populacyjnych, społecznych i globalnych, Hellegers w swoich badaniach koncentrował się na etycznych problemach wynikających z rozwoju medycyny oraz nauk biologicznych, wpływie nowych technologii na kwestie kliniczne oraz prowadzeniu badań z udziałem ludzi²⁰. Wśród współpracowników tego instytutu byli m.in.: Richard Leroy Walters (1931–2007), Tom L. Beauchamp, James F. Childress, Edmund D. Pellegrino, Robert Veatch²¹. Celami placówki były dydaktyka, praca badawcza i usługi na rzecz instytucji publicznych. Prace przebiegały w trzech kierunkach: zaludnienie, bioetyka i ludzka reprodukcja. Strukturalnie instytut był podzielony na trzy części: centrum bioetyczne, centrum badań demograficznych oraz laboratoria badań nad biologią reprodukcyjną.

Zdaniem W. Reicha, choć sam termin bioetyka pochodzi od założyciela Hastings Institute, to jednak wypracowanie naukowego charakteru bioetyki należy zawdzięczać Kennedy Institute. Wynikało to m.in. z faktu, że Potter podkreślał znaczenie globalne bioetyki jako nauki o przetrwaniu gatunku ludzkiego, natomiast Hellegers podkreślał wpływ nowych technologii biologicznych i medycznych na społeczeństwo.

W 1967 roku uniwersytet stanowy w Pensylwanii w Stanach Zjednoczonych otworzył Wydział Nauk Humanistycznych, który był przeznaczony dla studentów medycyny. W tamtym czasie było to nowatorskie posunięcie, podobne wydziały istniały bowiem do tej pory tylko na uczelniach katolickich, np. na uniwersytetach rzymskich, gdzie nauki biomedyczne połączono z refleksją humanistyczną w ramach tzw. medycyny pastoralnej.

¹⁸ V.R. Potter, *Global bioethics. Building on the Leopold Legacy*, East Lansing 1988, s. 18.

¹⁹ Pełna nazwa instytutu to: The Joseph and Rose Kennedy Institute for the Study of Human Reproduction and Bioethics.

²⁰ A. Drzycimski, *Komisje bioetyczne wobec postępu w biomedycynie*, s. 73–96.

²¹ J. Różyńska, P. Łuków, *Narodziny i natura bioetyki*, s. 29.

Problematyka ludzkich wartości w ramach medycyny stanowiła punkt zainteresowania coraz większej liczby badaczy. W takim kontekście powstał instytut badawczy znany pod nazwą The Hasting Center. W 1971 roku rozpoczęto wydawanie czasopisma „Hastings Center Report”. Twórcami instytutu byli Daniel Callahan oraz Willard Gaylin, którzy wyznaczyli mu trzy cele: obserwację i badanie w perspektywie etycznej, prawnej i społecznej najistotniejszych problemów wynikających z rozwoju medycyny i biologii, tworzenie programów nauczania etyki i nauki życia dla wyższych uczelni oraz analizowanie i dostarczanie rozstrzygnięć instytucjom publicznym, prawnym i politycznym. Dorobkiem centrum było m.in. dostarczenie kryteriów pozwalających stwierdzić fakt śmierci na gruncie amerykańskim.

3. DEFINIOWANIE BIOETYKI

Bioetykę, będącą stosunkowo młodą dziedziną nauki, dosyć trudno jednoznacznie zdefiniować. Ma charakter interdyscyplinarny i dotyka złożonej, wielowymiarowej rzeczywistości. Zasadzie już pierwsze ujęcia bioetyki, zaproponowane przez Pottera i Hellegersa, różniły się między sobą.

Dla Pottera bioetyka była dziedziną dotyczącą problemów środowiska przyrodniczego. W jego ujęciu bioetyka to wysiłek w wykorzystaniu nauk biologicznych do poprawy jakości życia. Jego zdaniem bioetyka zajmuje się globalnym przetrwaniem na Ziemi, głównie gatunku ludzkiego, oraz poprawą jakości jego życia (*human survival and an improved quality of life*). W ramach bioetyki akcentował etykę ziemi (*land ethics*), etykę przyrody (*wildlife ethics*), etykę populacji (*population ethics*) oraz etykę wykorzystania zasobów naturalnych (*consumption ethics*). Można zatem stwierdzić, że dociekania bioetyczne dotyczą w znacznej mierze, zdaniem Pottera, kryzysu ekologicznego. Bioetyka, traktowana przez niego jako wiedza dotycząca globalnego przetrwania, bliska zarówno etyce środowiskowej, jak i ekologicznej, ma się zajmować nie tyle tym, co jest problemem stricte medycznym, czyli terapią, ile profilaktyką, tzn. przeciwdziałaniem niszczeniu środowiska, ochroną biosfery i ekosystemów.

Hellegers natomiast rozwinął bioetykę w węższym zakresie. Wyszedł od relacji między medycyną, lekarzem a pacjentem; dostrzegał konieczność rozwoju wiedzy dotyczącej respektowania i ochrony praw pacjentów. Bioetyka w tym węższym znaczeniu pokrywa się z rozwijaną o nowe problemy etyką medyczną, w szerszym zaś dotyka etyki środowiska przyrodniczego, w tym przypadku etyki ekologicznej.

Elio Sgreccia (1928–2019), włoski bioetyk, uznaje bioetykę za część filozofii moralnej, która rozważa godziwość lub niegodziwość interwencji w życie ludzkie, szczególnie tych, które są związane z rozwojem nauk medycznych i biologicznych.

Tadeusz Ślipko twierdził zaś, że bioetyka stanowi dział filozoficznej etyki szczegółowej, która ma za zadanie ustalić normy (reguły) i oceny moralne ważne w dziedzinie aktów ludzkich (działań), polegających na ingerencji w granicznych sytuacjach związanych z zapoczątkowaniem życia, jego trwaniem oraz śmiercią²².

²² T. Ślipko, *Granice życia. Dylematy współczesnej bioetyki*, Warszawa 1988, s. 16.

Bioetyka nie jest wprost systemem etycznym ani nie jest utożsamiana z etyką medyczną. Według zaproponowanej na polskim gruncie definicji jest ona wyspecjalizowaną częścią filozoficznej etyki szczegółowej, która ustala oceny i normy etyczne w związku z interwencją w ludzkie życie w granicznych momentach jego powstania (biogeneza), trwania (bioterapia) oraz końca (tanatologia)²³.

Omawiana dyscyplina akademicka miała możliwość zaistnienia dzięki wielu uczonym. Zbudowanie fundamentów bioetyki amerykańskiej zawdzięcza się m.in. „trójcy teologów”. Tworzyli ją dwaj protestanci: John Fletcher (1905–1991) i Paul Ramsey (1913–1988) oraz Richard McCormick SJ (1927–2000). Pierwszy z nich był profesorem teologii pastoralnej i etyki chrześcijańskiej w Szkole Teologicznej w Cambridge, drugi pracował jako profesor religii w Princeton, trzeci zaś wykładał teologię w jezuickim seminarium w Indianie, a następnie na uniwersytecie w Notre Dame w Stanach Zjednoczonych²⁴.

Wśród wielu definicji na uwagę zasługuje następujące ujęcie bioetyki: „krytyczne badanie moralnych aspektów podejmowanych decyzji odnoszących się do zdrowia i życia ludzkiego oraz implikujących nauki biologiczne”²⁵. Encyklopedia bioetyki, opracowana na Georgetown University, definiuje bioetykę jako „systematyczne studium aspektów (wymiarów) moralnych – wraz z moralną oceną, decyzjami, praktyką i polityką – nauk o życiu i opieki zdrowotnej, stosujące różnorodność etycznych metodologii w interdyscyplinarnym ujęciu”²⁶. W przywołanej definicji przedmiotem badania jest nauka o życiu, która koncentruje się na problematyce ludzkiej i uwarunkowaniach ludzkiego życia i zdrowia. Natomiast według tak skonstruowanej definicji problematyka ochrony ekosystemu samego w sobie stanowi część etyki środowiskowej lub – ściśle rzecz ujmując – ekologicznej.

4. NATURA BIOETYKI

Współcześnie bioetyka charakteryzuje się dużym dynamizmem rozwoju. Rozwój ten dotyczy etycznych aspektów nauk medycznych i biologicznych, a wynika z szybkich zmian zachodzących w naukach empirycznych oraz dylematów i problemów etycznych, które związane są z tymi zmianami. Ze względu na przedmiot badań wyróżnia się dwie subdziedziny. Pierwsza to etyka medyczna, nazywana także etyką zawodów medycznych lub etyką kliniczną, która zajmuje się różnymi aspektami zawodów medycznych oraz problemami moralnymi, jakie pojawiają się we współczesnej praktyce klinicznej. W ramy etyki klinicznej zalicza się również praktykę kapelanów szpitalnych oraz pracowników ośrodków opieki, którzy wykorzystując swoją wiedzę i umiejętności, mają możliwość wesprzeć proces leczenia, który obecnie traktowany jest integralnie. W procesie leczenia biorą zatem udział lekarz, pielęgniarka, a jeśli trzeba – psycholog oraz kapelan, którym w polskich uwarunkowaniach jest osoba

²³ T. Biesaga, *Początki bioetyki, jej rozwój i koncepcja*, w: *Podstawy i zastosowania etyki*, red. T. Biesaga, Kraków 2001, s. 16.

²⁴ K. Szewczyk, *Bioetyka. Medycyna na granicach życia*, Warszawa 2009, s. 53.

²⁵ T. Shannon, *An introduction to bioethics*, New York 1997, s. 8.

²⁶ W.T. Reich, *Introduction*, w: *Encyclopedia of bioethics*, vol. 1, red. W.T. Reich, New York 1978, s. XXI.

duchowna. Drugą subdziedziną jest etyka badań naukowych. Przypatruje się ona prowadzeniu badań naukowych w biomedycynie, w szczególności badań na człowieku oraz zwierzętach, analizuje i szuka rozwiązań problemów moralnych związanych z postępem nauk biomedycznych.

W każdym z zaprezentowanych obszarów bioetykę charakteryzuje dwoistość, która wynika z jej interdyscyplinarnego charakteru i różnorodności stosowanej metodologii²⁷.

Bioetyka jako dziedzina akademicka ma charakter przede wszystkim teoretyczny. Analizuje podstawowe aspekty medycyny klinicznej o charakterze filozoficznym oraz działalności badawczej w biomedycynie. Bioetykę charakteryzuje również pluralizm światopoglądowy, teoretyczny i metodologiczny. Wynika on przede wszystkim z antropologii, jaką w punkcie wyjścia badacz przyjmuje, oraz dziedziny, z punktu widzenia której uprawiana jest bioetyka.

Część bioetyków pracuje w paradygmacie aplikacyjnym²⁸. Szukają rozwiązań dylematów pojawiających się we współczesnej biomedycynie, odwołując się do uprzednio przyjętych teorii etycznych. Inni zaś uprawiają bioetykę w kluczu indukcyjnym, na drodze analiz kazuistycznych. Są też tacy, którzy odwołują się do zasad etycznych, ich źródłem zaś może być szeroko rozumiana tradycja lekarska lub moralność społeczeństwa liberalno-demokratycznego²⁹.

Wśród bioetyków obok socjologów, prawników, antropologów, psychologów, politologów czy ekonomistów występują również specjaliści z zakresu filozofii i teologii. Korzystając ze swojej wiedzy, poszerzają znacznie spektrum bioetycznych analiz, których wyniki wykorzystywane są w różnych, również niemedycznych dziedzinach. Zaangażowanie bioetyków w praktykę kliniczną oraz badawczą ma sprzyjać procesowi wypracowywania standardów normatywnych w ochronie zdrowia³⁰.

„Bioetyka nie jest dyscypliną abstrakcyjnie wymyśloną za biurkiem, ale wyrosła z konkretnego zapotrzebowania”³¹. Jak już wspomniano, w jej rozwój, w związku z jej interdyscyplinarnym charakterem, zaangażowani są reprezentanci wielu dyscyplin naukowych. Na uwagę zasługują dyscypliny o charakterze humanistycznym, a jeszcze bardziej – nieoczywista jak na pole badawcze bioetyki dziedzina, jaką jest teologia, zwłaszcza moralna i pastoralna.

Profesor Barbara Chyrowicz w swojej książce pt. *Bioetyka. Anatomia sporu* stara się ukazać, że jest to dyscyplina, która nie ma, jak mogłoby się wydawać, jedynie laickiego charakteru. Przywołani już pionierzy współczesnej bioetyki J. Fletcher,

²⁷ J. Różyńska, P. Łuków, *Narodziny i natura bioetyki*, s. 30.

²⁸ Metody stosowane w bioetyce można podzielić na trzy grupy: metody oparte na zasadach, metody kazuistyczne i metody alternatywne. Wśród metod opartych na zasadach wyróżniamy metodę aplikacyjną (*top-down*) i metodę koherencyjną. Używane są też metody empiryczne. Zob. B. Chyrowicz, *Metody bioetyki*, w: *Bioetyka*, red. J. Różyńska, W. Chańska, Warszawa 2013, s. 32–46.

²⁹ Przykładem takich zasad może być koncepcja Beauchampa i Childressa, którzy zaproponowali korzystanie z czterech zasad przy podejmowaniu wszelkich decyzji w praktyce medycznej: zasady poszanowania autonomii pacjenta, zasady niekrzywdzenia, zasady czynienia dobra i zasady sprawiedliwości. Zob. T.L. Beauchamp, J.F. Childress, *Zasady etyki medycznej*, tłum. W. Jacórzynski, Warszawa 1996, ss. 551.

³⁰ J. Różyńska, P. Łuków, *Narodziny i natura bioetyki*, s. 31.

³¹ B. Chyrowicz, *Metody bioetyki*, s. 39.

P. Ramsey i R. McCormick z wykształcenia byli teologami: dwaj pierwsi protestantami, trzeci katolikiem. Ich prace stanowią jednak spektrum różnych stanowisk, odnoszą się bowiem do analizowanych przypadków i ukazują teologię jako dyscyplinę dysponującą narzędziami do rozważań o charakterze bioetycznym³².

W teologii należy przede wszystkim wskazać na normę „Nie zabijaj”. Ma ona charakter ogólny, a użycie jej w odniesieniu do problematyki biomedycznej wymaga uszczegółowienia. Można również spotkać się z normą „Nie zabijaj/Szanuj życie”, która odnosić się będzie do kategorii świętości życia ludzkiego. Różnego rodzaju wypowiedzi Urzędu Nauczycielskiego Kościoła katolickiego stanowią zatem „interpretację w świetle danych Objawienia”³³.

„Dla chrześcijańskiej refleksji bioetycznej niezbędne jest także odwołanie się do prawd nadprzyrodzonych, a więc danych płynących z Objawienia, tradycji oraz osobiście przeżywanej wiary”³⁴. „Wiele prawd wypracowanych przez teologię katolicką mogą także zaakceptować bioetycy innych opcji światopoglądowych oraz ci, [którzy] kierują się zdrowym zmysłem moralnym”. Nie bez znaczenia wydaje się w prowadzeniu debaty bioetycznej klimat dialogu i zrozumienia.

Livio Melina (ur. 1952 r.), włoski bioetyk, stawia pytanie o to, co Kościół katolicki ma do powiedzenia w kwestii bioetyki. Przez wiele lat rozwiązania przypadków z zakresu deontologii medycznej prezentowała teologia moralna. Z biegiem czasu do debaty włączyła się „świecka” etyka medyczna, która w swoim dowodzeniu pozbawiona jest odniesień teologicznych. „Należy podkreślić, że na samym początku etyka ta nie stała w opozycji do tradycji «teologicznej», bowiem w gruncie rzeczy również ta ostatnia wywodziła się z prawa naturalnego, dostępnego ludzkiemu rozumowi, a więc nie posiadała odniesień typowo chrześcijańskich, z wyjątkiem odniesienia do autorytetu doktrynalnego Magisterium jako uprawnionego interpretatora tego właśnie prawa naturalnego”³⁵.

ZAKOŃCZENIE

Powstanie i rozwój bioetyki na pewno należy rozumieć jako szansę na tworzenie systemów etycznych chroniących życie ludzkie oraz środowisko naturalne. Na polu bioetycznym toczony są różne debaty, w których uczestniczą reprezentanci np. personalizmu czy utylitaryzmu. Rolą Kościoła katolickiego jest aktywne uczestnictwo w afirmacji i promocji wartości życia ludzkiego. „Nieoczekiwanie otwiera się przed Kościołem nowa sposobność do ewangelizowania poprzez słowo i obecność”³⁶. W bioetyce dokonać się to może poprzez promocję „pełnego horyzontu antropologii chrześcijańskiej”³⁷. „Kościół ma więc do zaoferowania nie tylko odpowiedzi natury moralnej w postaci recept z gotowymi rozwiązaniami poszczególnych przypadków. Ma

³² Tamże, s. 65.

³³ Tamże.

³⁴ A. Muszala, *Istota argumentacji teologicznej w bioetyce*, „Teologia i Moralność” 10(2011), s. 7.

³⁵ L. Melina, *Kurs bioetyki. Ewangelia życia*, tłum. K. Wójcik, Kraków 2016, s. 13.

³⁶ Tamże, s. 15.

³⁷ Tamże.

on do powiedzenia i przekazania coś znacznie większego i rozstrzygającego: Ewangelię, która jest Ewangelią życia”³⁸.

Ochrona życia ludzkiego oraz postulaty papieża Franciszka wzywające do „nawrócenia ekologicznego” (*Laudato Si'* 220) każą podejmować dalszą refleksję w obszarze bioetyki z poczuciem odpowiedzialności wypływającej z wiary chrześcijańskiej za ochronę dzieła stworzenia.

NARODZINY BIOETYKI JAKO NAUKI. UJĘCIE HISTORYCZNE

STRESZCZENIE

Refleksja o charakterze bioetycznym towarzyszy człowiekowi od wieków, jednak bioetyka jako pełnoprawna nauka jest stosunkowo młodą dziedziną powstałą w XX wieku. Wachlarz zagadnień poruszanych w jej ramach rozpoczyna się z chwilą powstania życia nie tylko ludzkiego, dotykając jego trwania i końca. Współcześnie wielu ludzi, doświadczających ogromnej ilości dylematów moralnych, poszukuje rozstrzygnięć, których dostarczyć może m.in. właśnie bioetyka. Aby móc zrozumieć jej charakter, nie można pominąć kontekstu, w którym się ukształtowała. Jej zasadniczym celem jest rozwiązywanie dylematów moralnych, które rodzą się w związku z rozwojem technologii, terapii, nowych leków i biomedycyny.

THE BIRTH OF BIOETHICS AS A SCIENCE. HISTORICAL PERSPECTIVE

SUMMARY

Reflection of a bioethical nature has accompanied mankind for centuries, but bioethics as a full-fledged science is a relatively young field established in the 20th century. The range of issues addressed within its framework begins with the emergence of non-human life, touching on its duration and end. Nowadays, many people experiencing a huge number of moral dilemmas are looking for solutions, which can be provided, among others, by bioethics. To be able to understand its nature, one cannot ignore the context in which it was formed. Its primary purpose is to solve moral dilemmas that arise in connection with the development of technology, therapies, new drugs and the development of biomedicine.

---

³⁸ Tamże, s. 16.

DIE ENTSTEHUNG DER BIOETHIK ALS WISSENSCHAFT. EIN HISTORISCHER ÜBERBLICK

ZUSAMMENFASSUNG

Reflexionen bioethischer Natur begleiten den Menschen seit Jahrhunderten, doch die Bioethik als eigenständige Wissenschaft ist ein relativ junges Fachgebiet, das erst im 20. Jahrhundert entstanden ist. Die Bandbreite der darin behandelten Themen reicht vom Entstehen des Lebens, nicht nur des menschlichen, bis zu dessen Fortdauer und Ende. Heutzutage suchen viele Menschen, die mit einer Vielzahl moralischer Dilemmata konfrontiert sind, nach Lösungen, die unter anderem die Bioethik bieten kann. Um ihren Charakter zu verstehen, darf man den Kontext, in dem sie entstanden ist, nicht außer Acht lassen. Ihr grundlegendes Ziel ist es, moralische Dilemmata zu lösen, die im Zusammenhang mit der Entwicklung von Technologien, Therapien, neuen Medikamenten und der Biomedizin entstehen.

BIBLIOGRAFIA

- Beauchamp T.L., Childress J.F., *Zasady etyki medycznej*, tłum. W. Jacórzynski, Warszawa 1996.
- Biesaga T., *Początki bioetyki, jej rozwój i koncepcja*, w: *Podstawy i zastosowania etyki*, red. T. Biesaga, Kraków 2001, s. 11–25.
- Bołoz W., *Bioetyka. Jej historia i sposoby ujmowania*, „Studia Ecologiae et Bioethicae” 1(2003), s. 161–175.
- Brusiło J., *Teologia praktyczna i ekologia*, Kraków 2015.
- Chyrowicz B., *Metody bioetyki*, w: *Bioetyka*, red. J. Różyńska, W. Chańska, Warszawa 2013, s. 32–46.
- Dobzhansky T., *Evolution et work*, „Science” 127/3306(1958), s. 1091–1098.
- Drzycimski A., *Komisje bioetyczne wobec postępu w biomedycynie*, „Studia Pelplińskie” 47(2014), s. 73–96.
- Góralczyk P., *Teologia moralna – poszukiwanie tożsamości metodologicznej*, „Studia Nauk Teologicznych” 2(2007), s. 189–202.
- Hołub G., *Osoba w labiryncie decyzji moralnych. Bioetyka w perspektywie personalistycznej*, Kraków 2014.
- Introduction*, w: *Bioethics. An Anthology*, red. U. Schüklenk, P. Singer, wyd. IV, New York: Wiley Blackwell 2022, s. 1–8.
- Jonsen A., *The Birth of Bioethics*, New York 1998.
- Katolo A., *Bioetyka starożytności chrześcijańskiej*, Warszawa 2003.
- Melina L., *Kurs bioetyki. Ewangelia życia*, tłum. K. Wójcik, Kraków 2016.
- Muszala A., *Istota argumentacji teologicznej w bioetyce*, „Teologia i Moralność” 10(2011), s. 7–23.
- Potter V.R., *Bioethics: Bridge to the Future*, Englewood Cliffs 1971.
- Potter V.R., *Bioethics: The Science of Survival*, „Perspectives in Biology and Medicine” 14(1970), s. 120–135.
- Potter V.R., *Global bioethics. Building on the Leopold Legacy*, East Lansing 1988.

- Reich W.T., *Introduction*, w: *Encyclopedia of Bioethics*, vol. 1, red. W.T. Reich, New York 1978, s. XII–XXX.
- Reich W.T., *The Word «Bioethics»: Its Birth and the Legacies of Those Who Shaped It*, „Kennedy Institute of Ethics Journal” 4/4(1994), s. 319–355.
- Różyńska J., Łuków P., *Narodziny i natura bioetyki*, w: *Bioetyka*, red. J. Różyńska, W. Chańska, Warszawa 2013, s. 15–31.
- Shannon T., *An introduction to bioethics*, New York 1997.
- Szewczyk K., *Bioetyka. Medycyna na granicach życia*, Warszawa 2009.
- Ślipko T., *Granice życia. Dylematy współczesnej bioetyki*, Warszawa 1988.
- Zagorac I., *Fritz Jahr’s Bioethical Imperative*, „Synthesis Philosophica” 1(2011), s. 141–150.